

Desátý ročník konference připomněl ženy v disentu

18.10.2025 - Petra Jungwirthová | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

Ve středu 15. října 2025 se v prostorách Knihovny Václava Havla konal desátý ročník tradiční konference věnované undergroundové kultuře, disentu a občanskému odporu proti normalizačnímu režimu. Jubilejní ročník se letos poprvé systematicky zaměřil na dosud opomíjené téma: roli žen v disentu. Akci uspořádal Ústav pro studium totalitních režimů ve spolupráci s Knihovnou Václava Havla.

Záštitu nad konferencí převzal ředitel Ladislav Kudrna, hlavní garant konference a ředitel ÚSTR, který se na výběru tématu i celkové dramaturgii aktivně podílel. Ve svém referátu se zaměřil na reflexi ženského odboje a utrpení v době komunistické diktatury, jak jej dokumentoval v řadě svých odborných publikací. Kudrna ženy zapojené do disentu rozdělil do čtyř základních skupin: aktivní účastnice neoficiální kultury (zejména undergroundu), disidentky z Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, ženy, jejichž byty se staly útočištěm a organizačními centry odboje, a konečně ženy aktivní v tzv. druhé kultuře – uměleckém a duchovním vzdoru. Současně zdůraznil rozsáhlý výzkum, podle něhož bylo mezi lety 1966 až 1989 násilí ze strany veřejné a státní bezpečnosti vystaveno přes deset tisíc mladých lidí, z nichž více než 99 bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody v celkové délce 75 let...

NEMLČELY. A TRPĚLY.

Ladislav Kudrna dále připomněl zapomenuté příběhy brutality režimu vůči ženám. Byl nejvyšší čas pojmenovat zlo a uvědomit si, že za každou oběť stojí i její pachatel a vrah. Nejde nám o pomstu, ale o spravedlnost, za kterou není nikdy pozdě," prohlásil. Ředitel ÚSTR se věnoval také i tematice rozsáhlého výzkumu, podle něhož bylo mezi lety 1966 až 1989 násilí ze strany veřejné a státní bezpečnosti vystaveno přes deset tisíc mladých lidí, z nichž více než 9 000 bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody v celkové délce 7,5 tisíce let.

Brutalita vůči „vlasatcům“ i dívkám

Výraznou pasáž své řeči věnoval událostem po XIII. sjezdu KSČ v roce 1966, kdy stranické vedení rozhodlo o „likvidaci závadové mládeže“. „Na čtyři tisíce mladých mužů, často nezletilých, bylo násilně ostriháno. Více než stovka dívek byla kvůli přátelství s ‚vlasatci‘ ponížena ponižujícími lékařskými prohlídkami," uvedl Kudrna.

Vrchol policejní brutality představoval podle něj zásah proti koncertu skupiny The Plastic People of the Universe v roce 1974 v Rudolfově. „Příslušníci VB a StB mlátili mladé lidi, naháněli je jako zvěř, pouštěli na ně psy, bili je obušky v podchodu nádraží i na služebnách. Dívky musely snášet psychický i fyzický teror – svlékání, sexuální ponižování, nadávky, stříhání vlasů," popsal Ladislav Kudrna a citoval výpovědi pamětníků, včetně příběhu těhotné ženy, kterou příslušníci bili obuškem přes břicho.

Žabčický masakr i útok na Zdenu Tominovou

Podobný rozsah násilí zažila mládež i v Brně v roce 1983, kdy došlo ke známému „žabčickému masakru“. I zde příslušníci bezpečnosti zbili těhotné dívky, drželi je ve vazbě bez léků, nedbali na jejich zdravotní stav a ponižovali je verbálně i fyzicky.

Snad nejmrazivějším momentem Kudrnova vystoupení však byl popis útoku na disidentku Zdenu

Tominovou, mluvčí Charty 77. Ve svém bytě byla brutálně zbita příslušníky StB, ti ji svlékli, osahávali a psychicky i fyzicky deptali. Jeden z nich jí šeptal do ucha, že ji „zavřou a nikdo to nebude vyšetřovat“. Sadistický útok měl i své jméno – Jiří Šimák, který byl v roce 2006 odsouzen k 4 letům vězení.

Byty jako centra odporu

Ředitel ÚSTR zdůraznil i význam soukromých bytů, především domácnosti manželů Bendových, která se stala místem zrodu spolupráce mezi Václavem Havlem a Jiřím Němcem, klíčových postav pozdější Charty 77. Byty sloužily jako místa setkání, útočiště, úkrytů i distribuce samizdatové literatury. Avšak v některých z nich působili i agenti StB, kteří podrobně informovali o přípravách petic, shromáždění a aktivitách disentu.

ÚSTR jako aktér vyrovnávání se s minulostí

V závěru příspěvku pak byla zdůrazněn také role ÚSTR v soudobém vyrovnávání se s komunistickou minulostí. Instituce se podle něj podílela na vzniku zákonů umožňujících odškodnění obětí, omezení důchodových nároků komunistických pohlavárů či novelizaci trestního zákona, která postavila ideologii komunismu na roveň nacismu. „*Nejde o pomstu. Jde o spravedlnost. A tu je třeba prosazovat, dokud žijí ti, kteří trpěli – i ti, kteří trýznili,*“ uzavřel svou řeč Ladislav Kudrna.

Ladislav Kudrna, vnímá téma ženské angažovanosti jako přirozené rozšíření badatelského zájmu ÚSTR o tzv. neoficiální aktéry dějin. Program celodenní konference nabídnul vystoupení historiček a historiků, badatelů i pamětnic, které sdílely osobní příběhy i odborné pohledy. Mluvílo se o ženách jako signatářkách Charty 77, samizdatových redaktorkách, básnířkách, hudebnicích, ale i jako matkách, které dokázaly vytvářet prostor svobody v domácím prostředí – navzdory stálému tlaku Státní bezpečnosti.

Důležitým přínosem konference bylo také propojení historického výzkumu s kulturním rozměrem – součástí programu byly ukázky poezie, které ženy tvořily mimo oficiální struktury. Tyto projevy kulturní tvorby byly často úzce propojené s mateřstvím, každodenností a existenciálním prožíváním života ve stínu státní moci.

Závěr konference patřil debatě o tom, jak dnes o ženském disentu mluvit, jak jej učit a jak jej zpřístupnit mladým generacím. Z přednesených referátů vyjde kolektivní monografie.

<https://www.ustrcr.cz/desaty-rocnik-konference-pripomnel-zeny-v-disentu>